

OBJEVOVÁNÍ BAROKNÍ ZAHRADY

ZÁMKU

Český Krumlov

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PLÁŠŤOVÝ MOST

ZIMNÍ JÍZDÁRNA

KASKÁDOVÁ
FONTÁNA

DOLNÍ
ZAHRAHA

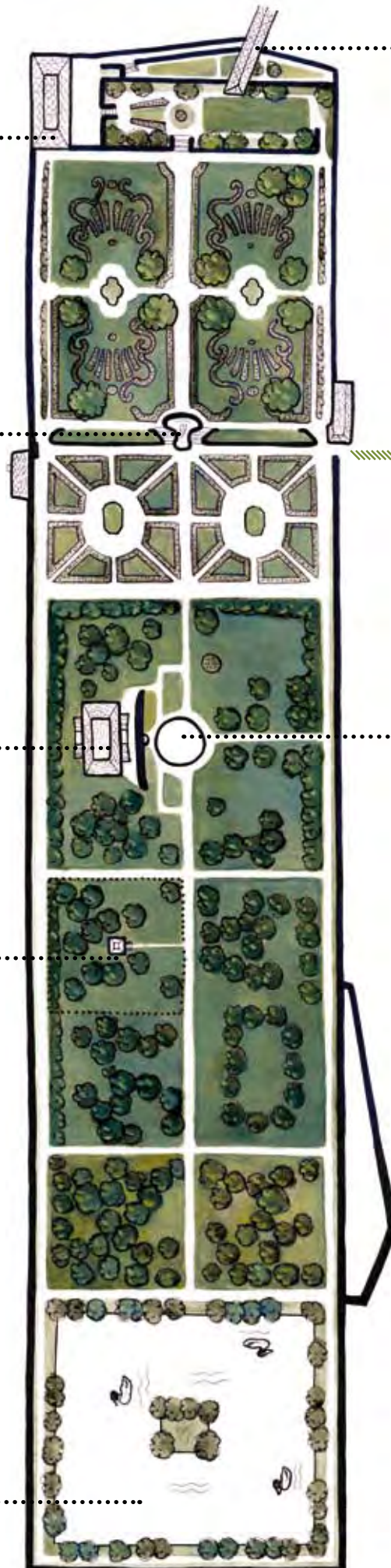
HORNÍ
ZAHRAHA

BELLARIA

OTÁČIVÉ HLEDIŠTĚ

HUDEBNÍ
PAVILONEK

JEZÍRKO
S OSTRŮVKEM

Vítám vás v českokrumlovské zámecké zahradě.

Jsem kocour **ADAM** a přebývám v letohrádku Bellaria uprostřed zahrady, kterou budeme společně objevovat. Moje jméno není ledajaké, měli ho v oblíbě také **Schwarzenbergové**, šlechtický rod, jehož členové tuto krásnou zahradu v 18. století vybudovali.

*První z nich Adam František Schwarzenberg se věnoval hlavně osázení zahrady stromy a keři, objednal také speciální vodní stroj pro zásobování zámeckého rybníku a zahradních fontán. Jeho syn Josef Adam Schwarzenberg vybudovat o něco později uprostřed zahrady nádhernou kaskádovou fontánu se sochami říčních božstev a letohrádek **BELLARIA** nechal uvnitř vyzdobit nástěnnými malbami, které zachycují průhledy do různých ideálních zahrad (a byl zde namalován také můj portrét, který najdete v jednom krbu a také na samém konci této knížečky).*

Naše cesta parkem začíná u zámecké budovy se zvláštním účelem. Když se pozorně zadíváte na sochařskou výzdobu nad hlavními vstupními vraty, možná vám některé znaky v rukách andílků prozradí, k čemu se budova kdysi užívala.

Ještě vás nic nenapadá? A co ta jezdecká bota?

Ano, budova sloužila jako krytá **zimní jízdárna**, ve které cvičili své jezdecké umění členové knížecí rodiny. Jízda na koni patřila k nezbytným dovednostem šlechtice, a proto bylo výcviku věnováno několik hodin denně.

Nezapomeňte si všimnout neobvyklého tvaru střechy, která je jakoby dvoupatrová. Bude o ní řeč ještě několikrát. **Střecha** ze dvou vrstev o nestejném sklonu se nazývá **mansardová** podle francouzského architekta J. H. Mansarta.

Jules Hardouin Mansart (1646–1708) pracoval jako architekt pro francouzského „Krále Slunce“ Ludvíka XIV.

Znak nade dveřmi do jízdárny nám ve své levé části prozrazuje rod majitelů zámku – **SCHWARZENBERGY**.

Hlavním motivem erbu je **hlava Turka, kterou klove havran**.

Připomíná nám porážku Turků v bitvě u Raabu v roce 1599. Ve vítězném vojsku se velmi vyznamenal Adolf Schwarzenberg, kterému byl za jeho zásluhy do erbu udělen motiv hlavy zabitého Turka s havranem.

Schwarzenberskými rodovými barvami jsou **modrá a bílá** (někdy stříbrná), které najdeme na erbu ve svislých pruzích.

V samém vrcholu ozdoby erbu je **knížecí koruna**, protože Schwarzenbergové užívali titul knížat.

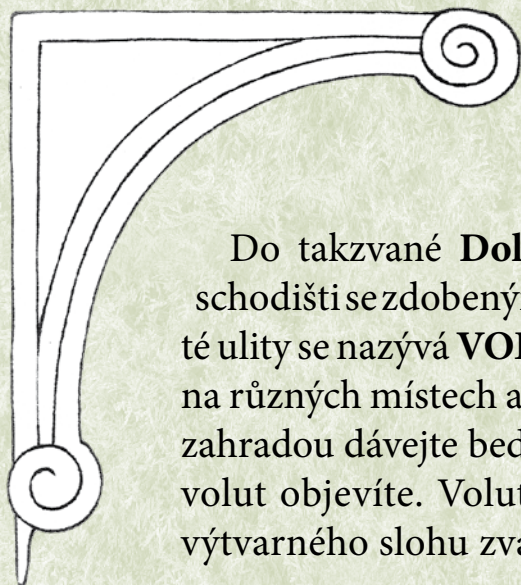

Schwarzenbergové přišli do jižních Čech v druhé polovině 17. století, tedy po třicetileté válce. Nejprve získali zámky Třeboň a Hluboká. Český Krumlov se dostal do jejich vlastnictví až na počátku 18. století dědictvím po vymřelém rodu Eggenbergů.

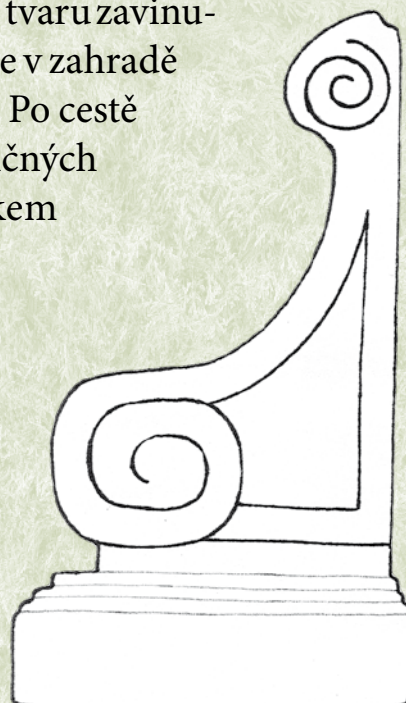
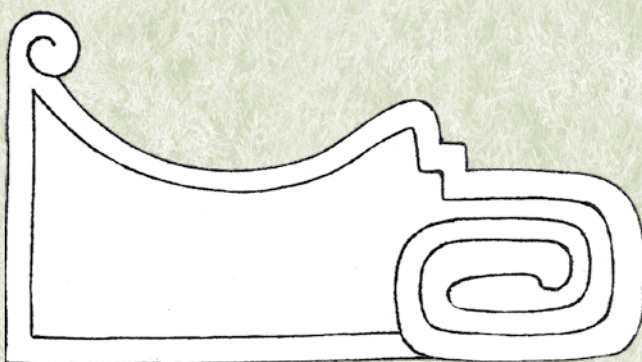
Zámeckou krytou jízdárnu užívali majitelé panství v době nepříznivého počasí, tedy hlavně brzy na jaře, v sychravých podzimních dnech a v zimě. Pokud bylo ale hezké počasí...

...lákala je obrovská **zámecká zahrada**. Její rozloha je téměř 11 hektarů a důkladná procházka zabere téměř dvě hodiny. Vstup do ní je možný několika vchody – ten nejzajímavější a asi nejtajemnější vede dlouhatánskou chodbou v **Plášťovém mostu** přímo ze zámecké obrazárny.

Do takzvané **Dolní zahrady** vejdem po honosném schodišti se zdobeným zábradlím. Motiv ve tvaru zavínuté ulity se nazývá **VOLUTA**. Voluty najdeme v zahradě na různých místech a v různých podobách. Po cestě zahradou dávejte bedlivý pozor, kolik rozličných volut objevíte. Voluta je oblíbeným prvkem výtvarného slohu zvaného **BAROKO**.

BAROKO

je historický výtvarný sloh druhé poloviny 17. a první poloviny 18. století, který se vyznačuje velkorysostí a zdobností tvarů. Mezi oblíbené motivy patří například mušle a voluta. Architektura i předměty užitého umění (například nábytek) jsou zrcadlově souměrné na středovou osu. Tuto souměrnost nazýváme **SYMETRIE**.

Pod slovem zahrada si dnes představíte

.....

.....

.....

Zahrada vždy znamenala **zahrazený** prostor, upravený majitelem podle jeho představ o ideální přírodě nebo krajině.

Bohatý člověk, který vlastnil velké pozemky, si mohl dovolit samozřejmě velkou a nádhernou zahradu. Schwarzenbergové, jako jeden z nejvýznamnějších rodů v Čechách, mezi bohaté vlastníky pozemků patřili.

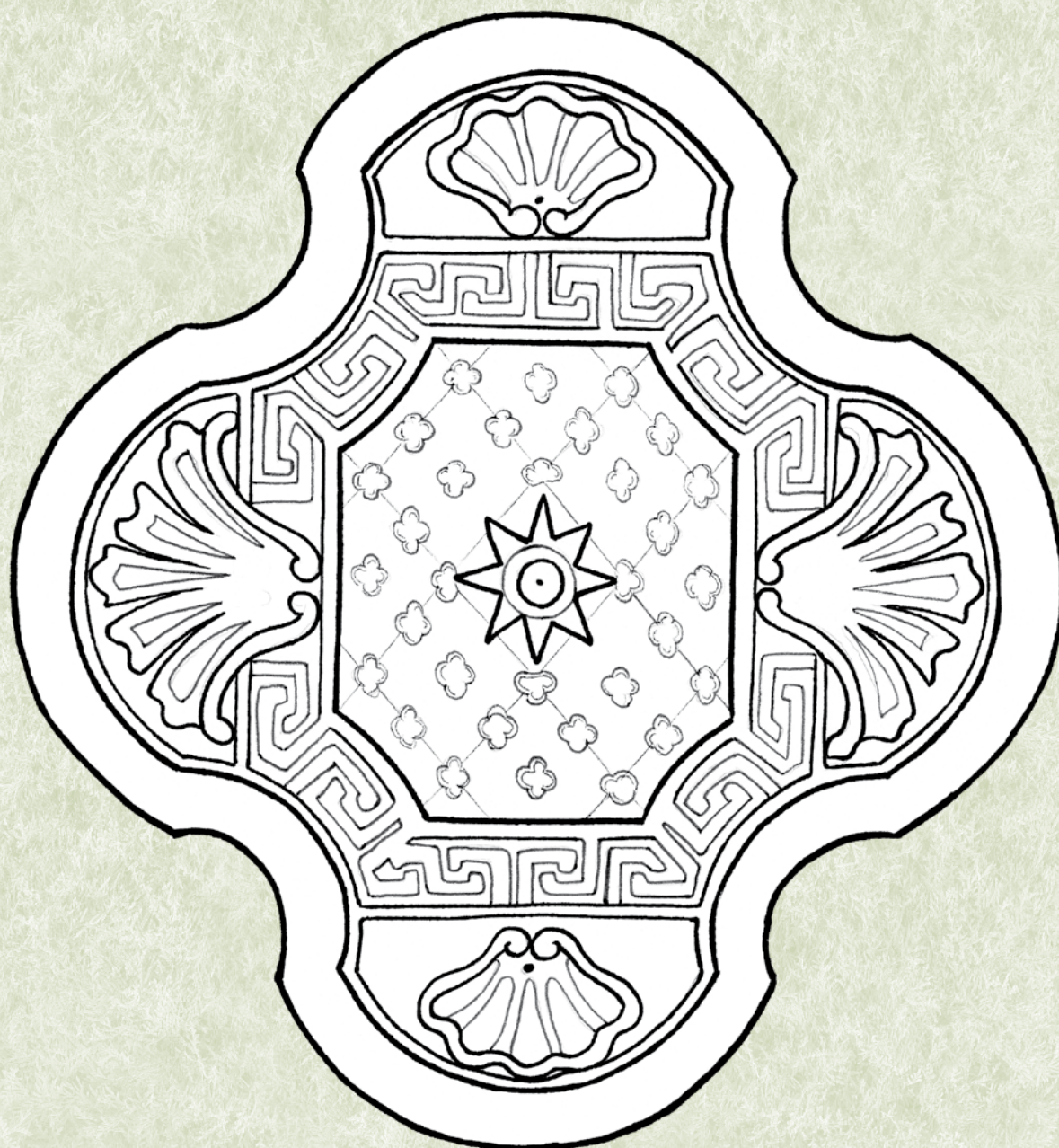
V období baroka udával módu způsobu života šlechty dvůr francouzského krále Ludvíka XIV. Podle vzoru proslulé zámecké zahrady na jeho sídelním zámku ve Versailles [čtete *versaj*] se zřizovaly zámecké zahrady na mnoha místech v Evropě. Dnes jsou zámecké zahrady ve Versailles i v Českém Krumlově součástí světového kulturního dědictví a obě jsou zapsány na seznamu UNESCO, který obsahuje soupis nejvýznamnějších památek na naší planetě.

Vzhled **zámecké barokní zahrady** měl svá
PRAVIDLA PRAVIDELNOSTI,
zrcadlové souměrnosti na středovou osu, kterou pravouhle
protínaly osy příčné. Také v českokrumlovské zámecké zahradě jsou pravidelně
a souměrně rozvrženy cesty i záhony. Postavte se na hlavní středovou cestu
a hledejte shodné prvky po obou stranách.

Souměrné bylo nejenom rozvržení plánu, ale také výzdob jednotlivých záhonů,
které měly podobu pestrých ornamentů, vysázených
z tisíců rozmanitých květin.

Navrhněte svou barevnou představu záhonu v barokní zahradě.

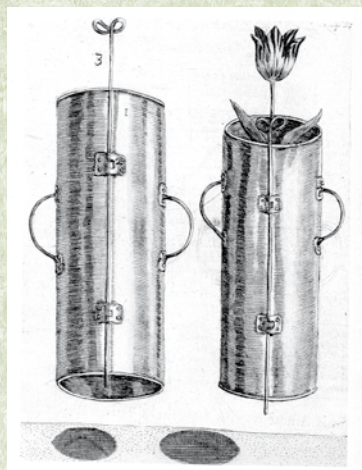
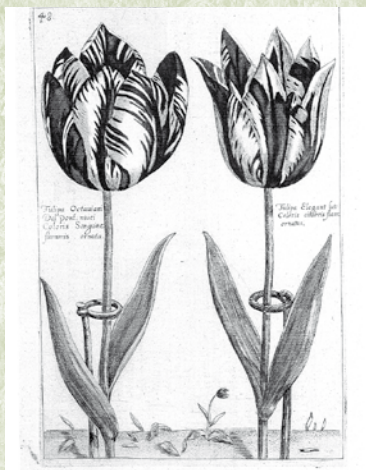
Udržovat velkou zámeckou zahradu s obrovským množstvím květin, stromů a keřů dalo nemalou práci. Tady v Českém Krumlově pracovalo v zahradě obvykle deset zahradníků včetně vedoucího. Pro svou práci byli vybaveni rozmanitým náčiním.

Na dnešní práci mě vybavil hlavní zahradník náradím podle vzoru mého francouzského kamaráda ze zámku Versailles. Poznáte podle náradí, co všechno budeme dělat?

Teprve teď jsem si vzpomněl, že mi na rozdíl od francouzského zahradníka jedna pomůcka chybí. Dnes tedy nemohu

V barokní zahradě musely být kvalitní rostliny správného vzrůstu, velikosti i barvy. Pro úpravu méně dokonalých rostlinek se používala speciální „rovnátka“.

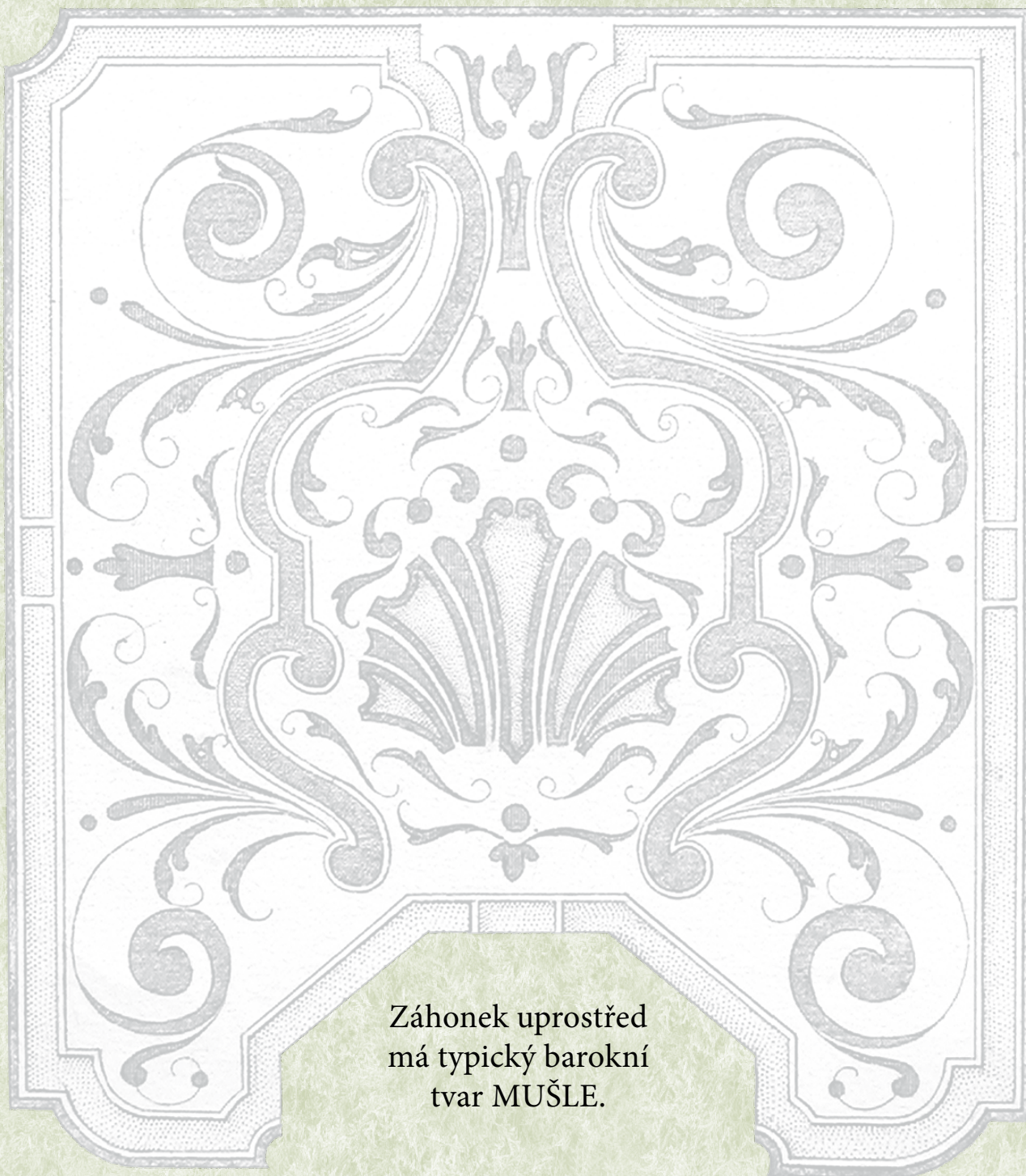

Vytvoření složitého ornamentálního záhonu vyžadovalo cit pro barvy i tvary rostlin při výběru a značnou trpělivost při vysazování.

Pomozte hlavnímu zahradníkovi s osázením jednoho záhonu.

Vybrat si můžete z květin oblíbených v baroku.

Ke květinám si označte jejich obvyklé barvy, a potom vybarvěte motivy v záhonku.

Záhonek uprostřed
má typický barokní
tvar MUŠLE.

Mezi nejoblíbenější květiny patřily tulipány, pivoňky, kosatce, růže a narcisy.

Vyberte si některé z květin oblíbených v době baroka a nakreslete je do vázy.

Květiny byly do vázy naskládány tak, že kytice měla tvar pyramidy nebo koule.

KASKÁDOVÁ FONTÁNA

Do svahu mezi Dolní a Horní zahradou byla v roce 1750 vestavěna velkolepá čtyřstupňová fontána podle návrhu architekta **Andrease Altomonteho**. Sochy na fontáně jsou dílem **sochaře Josefa Antonína Zinnera**.

Fontáně vévodí skupina tří soch vodních božstev. Uprostřed trůní krásná **Nymfa** s perlou, po pravici doprovázená nymfou **Galateou** a po levici říčním bohem **Silémem**. Dvouramenné schodiště i horní cesta nad fontánou jsou lemovány zábradlím z kuželkových sloupků, tzv. balustrádou. Na ní stojí dvacet ozdobných váz, pod ní sochy čtyř malých chlapců, které představují čtyři roční období. V blízkosti ohradních zdí je balustráda přerušena dvěma rampami, které soužily jako vjezd pro kočáry do Horní zahrady. Voda byla do fontány přiváděna dřevěným potrubím z horního zámeckého rybníka (jezírka) a vytékala z trysek, zabudovaných do jednotlivých soch. Pro velkou spotřebu vody byla fontána v provozu pouze v době pobytu panstva na zámku, a to vždy jen několik hodin denně.

Sochy, které se inspirovaly antickou mytologií, byly oblíbenou součástí barokních zahrad. V českokrumlovské zámecké zahradě se nám na fontáně představuje:

GALATEA – vodní víla, dcera mořského boha Nerea. Když se do ní zamiloval jednooký obr Polyfemos, zmizela navždy v mořských vlnách, aby mu unikla.

SILÉNOS – stařík, který byl vychovatelem a průvodcem boha vína Dionýsa. Sám vyhledával zábavy a pití a se svou družinou se zdržoval na březích vod a u pramenů řek.

SOCHY – MATERIÁL, TVARY, ZTVÁRNĚNÍ

Sochy, vázy, fontána i veškeré její kamenné prvky byly zhotoveny z kamene – **vápence**, který je označován jako mušlový (lidově „mušlák“). To proto, že jeho součástí jsou i pouhým okem rozpoznatelné úlomky mušlí a schránek mořských živočichů. Tento kámen se dovážel z lomu v Eggenburgu v Dolním Rakousku. Mušlový vápenec je poměrně měkký a dobře zpracovatelný kámen.

Pozorně si prohlédněte strukturu kamene a všimněte si detailů, které sochař vysekal.

VÁPENEC – usazená hornina, která vznikla nahromaděním skořápek a ulit mořských živočichů na dně druhohorních moří.

Součástí výzdoby kaskádové fontány jsou i sochy čtyř ročních dob. Sochař Josef Antonín Zinner ztvárnil sochy představující *Jaro*, *Léto*, *Podzim* a *Zimu* jako malé chlapce a přiřadil k nim předměty, které jsou pro jednotlivá roční období charakteristické (například jaro – květiny). Takovému náznakovému zobrazení se říká **alegorie**.

Zamyslete se a zapište si, jaké předměty máte s jednotlivými ročními obdobími spojené vy. Co se vám vybaví?

JARO

LÉTO

PODZIM

ZIMA

Pozorně si sochy prohlédněte a dokreslete chybějící předměty. Zkuste uhodnout, jaké roční období jednotlivé sochy představují.

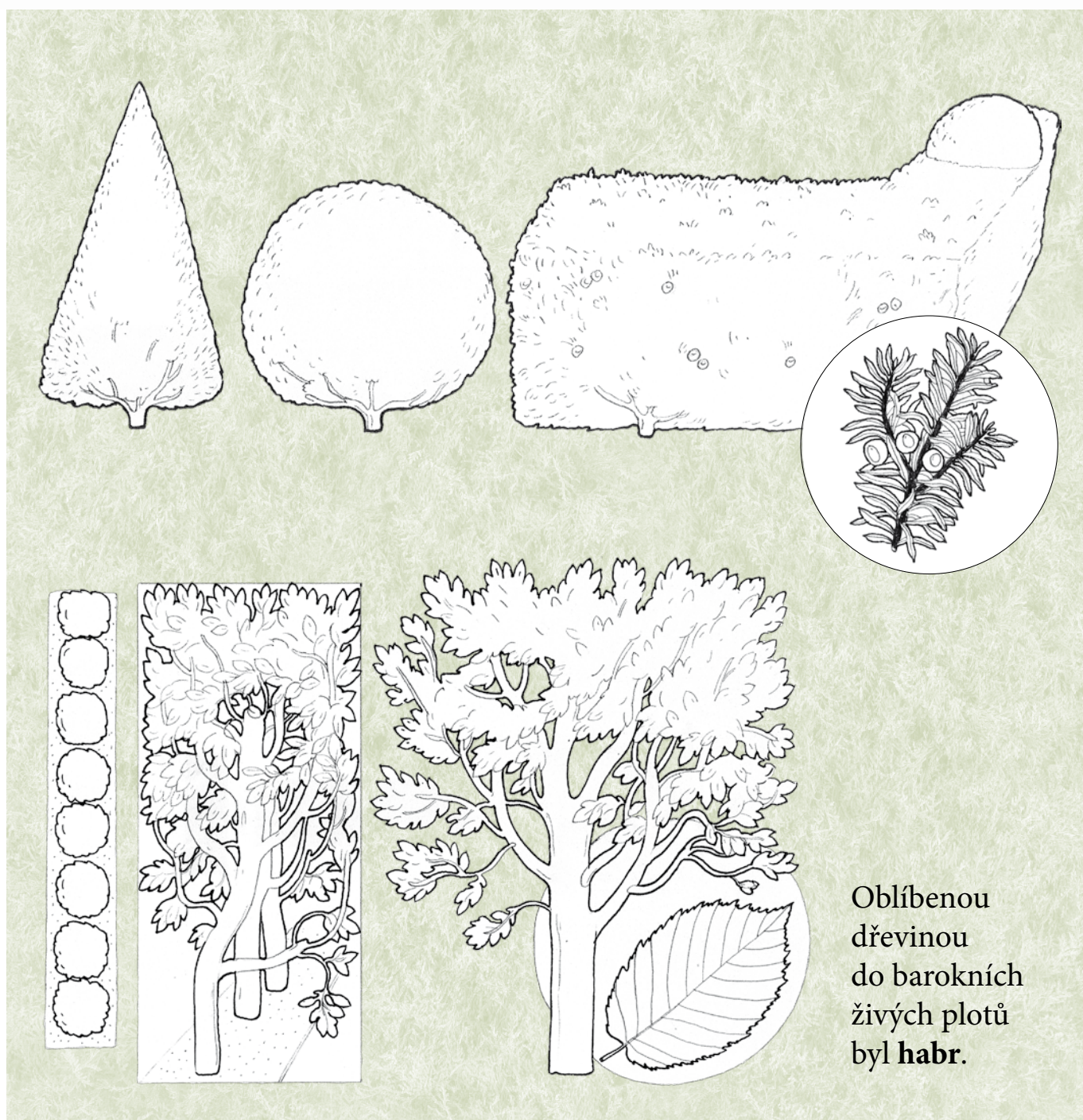

HORNÍ ZAHRADA

Zahradní architekt i zahradník pracovali s květinami na záhonech jako malíř s barvami. Stromy a keře využívali podobně jako sochaři kámen nebo dřevo. V barokních zahradách jsou dřeviny upravovány do pravidelných geometrických tvarů ořezáváním a stříháním. Ve vstupní části českokrumlovské Horní zahrady se setkáme s tvarovými **tisy**.

Pokuste se najít cestou k Bellarii tvary tisů na obrázku.

Oblíbenou dřevinou do barokních živých plotů byl **habr**.

Mezi oblíbené kuriozity ve šlechtických zámeckých zahradách patřily exotické rostliny, dovezené z teplých krajů Středomoří nebo dokonce z oblastí mimoevropských – Afriky, Asie nebo Ameriky.

Je známo, že na zámku v Českém Krumlově se pěstovaly **ananasy**.

Nástěnná malba z prvního patra letohrádku Bellarie nám představuje krumlovského zahradníka, který s pýchou předvádí svůj výpěstek.

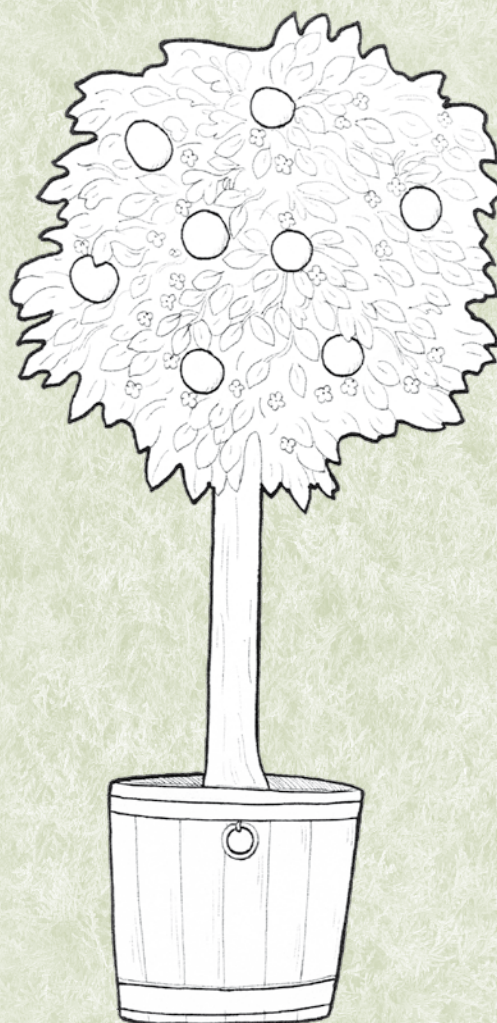
Víte, odkud se dovážejí ananasy dnes?

Citrusy – pomerančovníky a citroníky byly ve šlechtických zahradách také velmi obdivovány. V evropských zahradách byly pěstovány citrusové stromky ve velkých, obvykle dřevěných květnících, aby bylo možné rostliny na zimu uklízet do krytých prostor. Stavěly se pro ně speciální skleníky – oranžerie.

Malou oranžerii máme také v Českém Krumlově, nalevo od přístupové cesty do zámecké zahrady.

V dnešní době se už citrusy v zámecké zahradě kvůli obtížné údržbě nepěstují, ale připomínku na ně máme mezi kulisami zámeckého barokního divadla.

Pomerančovníky a citroníky na jevišti měly plody podloženy průsvitnou látkou a při představení zářily. Na zadní straně kulisy byly totiž úchyty pro svíčky nebo malé lampičky. V lampičkách se ke svícení používala směs loje s pískem.

SVĚTELNÉ HRY A OHŇOSTROJE

byly velmi důležitou atrakcí při večerních slavnostech v barokních zahradách. Cesty a cestičky byly osvětleny tisíci drobných svítlen v rozmanitě tvarovaných stojanech a vytvářely návštěvníkům podmanivé a tajemné prostředí střídajících se světél a stínů.

Na zahradní slavnost ve večerních i odpoledních hodinách bylo nutné přijít v náležitě krásném oblečení. Dámy nosily vždy dlouhou sukni, často v několika vrstvách. Aby sukně držela velmi objemný kopulovitý tvar, nosila se pod ní **krinolína** – konstrukce v podobě obráceného koše, zhotovená z velrybích kostic a drátů. Štíhlý pas svírala šněrovačka zvaná **korzet**, také vyztužená kosticemi. Celé slavnostní šaty vážily okolo dvaceti kilogramů a dovedete si představit, že nebyly příliš pohodlné. Dámy v nich přesto dokázaly půvabně tančit. Pánové měli také velmi těsný kabát i vestu a dokonce i jejich šosy se vyztužovaly kosticemi. Kalhoty ke kolenům byly pohodlnější než krinolína, ale jak by se vám, kluci, líbily boty s velkými mašlemi?

Do života v zámecké barokní zahradě nás zavádí překrásně barevné nástěnné malby v letohrádku **BELLARIA**. Půvabná stavba vznikla v polovině 18. století podle návrhů italského architekta jménem **Andrea Altomonte**.

Vzpomínáte si na známý tvar střechy?

V prvním patře budovy vstupujeme do prostředí barokních zahrad se šlechtickou společností. Malíř **František Jakub Prokyš** zachytil scény tak přesvědčivě, že máme pocit, jako bychom se příjemných zábav přímo účastnili. Nemůžeme je bohužel vychutnávat všemi smysly, a tak si jen představme:

Jak asi chutnal zlatavý nápoj ve sklenkách - bylo to víno nebo ovocný mošt?

Jak šustilo hedvábí na sukních dam?

Jak voněly rostliny a keře? Myslíte, že dáme ve žlutých šatech s květovanou spodničkou mohly vonět citronovníky?

Možná jste si povšimli, že všichni ti šlechtici v barevných šatech mají téměř stejnou barvu vlasů. Bílé nebo šedobílé účesy ale neznamenaají, že byli všichni staří. Bílé vlasy byly totiž předepsanou módou, a kdo je neměl, nosil buď bílou paruku, nebo si vlasy silně pudroval nejjemnější rýžovou moukou. **Zmoknout se tedy nedoporučovalo!**

Během 19. století se do přísně pravidelně plánované českokrumlovské zahrady začaly postupně dosazovat volně stojící skupiny stromů ve stylu přírodních krajinářských parků. Tato móda se po Evropě šířila především z Anglie.

V Horní zahradě byly vysazeny krásné **duby**.

Při zpáteční cestě budete míjet vysoké **buky** v Dolní zahradě.

HUDEBNÍ PAVILONEK – ALEGORIE „ČTYŘI ROČNÍ DOBY“

Jak už jsem vám prozradil, zámecká zahrada byla místem pro různé zábavy. A k zábavě určitě patří hudba. Proto pro návštěvníky zahrady vyhrávali muzikanti ukrytí ve zvláštním **pavilonku**.

*Zvenčí nás na malé stavbičce zaujme tvar střechy – ten už možná známe?
Jistě si pamatujete, že dvoustupňová střecha se jmenuje*

Střecha na pavilonku je však trochu odlišná od těch předchozích. Připomíná stavby z Číny nebo Japonska. Napodobovat Dálný východ bylo v 18. století velkou módou. A tahle **střecha** se podle orientálních svatyní zvaných pagody jmenuje **pagodová**. Také krytina střechy je zajímavá. Dřevěným taškám se říká **šindele**.

A copak zdobí podpěry střechy? Naše známá

Další překvapení nás čeká uvnitř. Jsou to opět **ČTYŘI ROČNÍ DOBY** – kde jsme je v zahradě viděli poprvé? Tentokrát je znázornil malíř Jakub František Prokys na stropě pavilonku malířskou technikou nazvanou **FRESKA**. Slovo „*al Fresco*“ znamená v italštině svěží, čerstvý – malba se totiž nanášela barvami do čerstvé, ještě mokré omítky.

Podívejte se pozorně na znázornění všech čtyř ročních dob na stropě a najděte některé znaky společné se sochami u fontány.

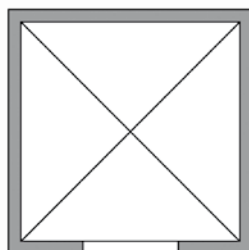
Jaro

Léto

Podzim

Zima

Vyznačte na pláncu pavilonku správné rozmístění jednotlivých výjevů. (Jako pomůcku vám prozradím, že vchod do pavilonku se schůdky je na jihovýchodě.)

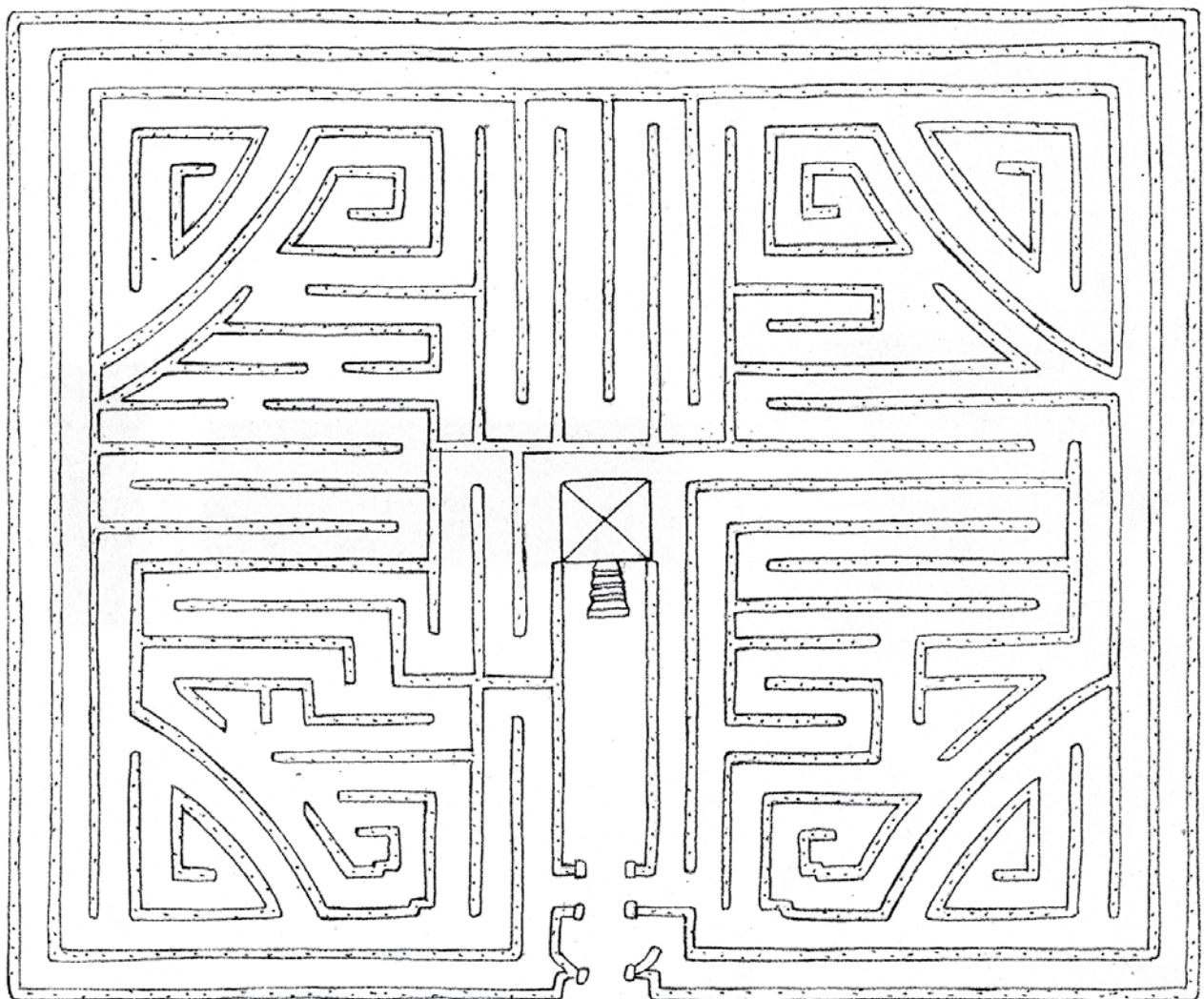
Na výjevu Zima je jeden předmět, který se v minulosti mohl používat jen v zimě. V současnosti někdy používáme i v létě – vlastně po celý rok, ale vypadají dost odlišně...

Dnes najdeme hudební pavilonek mezi několika vysokými stromy docela snadno, ale v 18. století, kdy budovali zámeckou zahradu moji dva jmenovci kníže Adam František Schwarzenberg a jeho syn Josef Adam Schwarzenberg, byl pavilonek zcela skrytý v zeleném bludišti.

BLUDIŠTĚ v barokní zahradě nesmělo chybět. *Najdeme ho v proslulých zahradách ve francouzských Versailles [čti versaj] nebo v anglickém paláci Hampton Court [čti hemptn kórt] nebo ve vídeňském Schönbrunnu [čti šénbrunu].*

Českokrumlovské bludiště bylo na půdorysu čtverce z vysokých hustých stěn ze stříhaných habrů. Hudební pavilonek byl umístěn v samém středu bludiště. Přestože bylo při úpravách parku v 19. století krumlovské bludiště zrušeno, můžeme si své orientační schopnosti vyzkoušet alespoň na kresleném plánu.

Komu se podaří nejkratší cestou dosáhnout středu s pavilonkem?

Zámeckou zahradu zakončuje čtvercové **JEZÍRKO**, po jehož obvodu jsou vysázeny rozložitě **lípy**.

Kolik lip po obvodu jezírka se vám podaří najít?

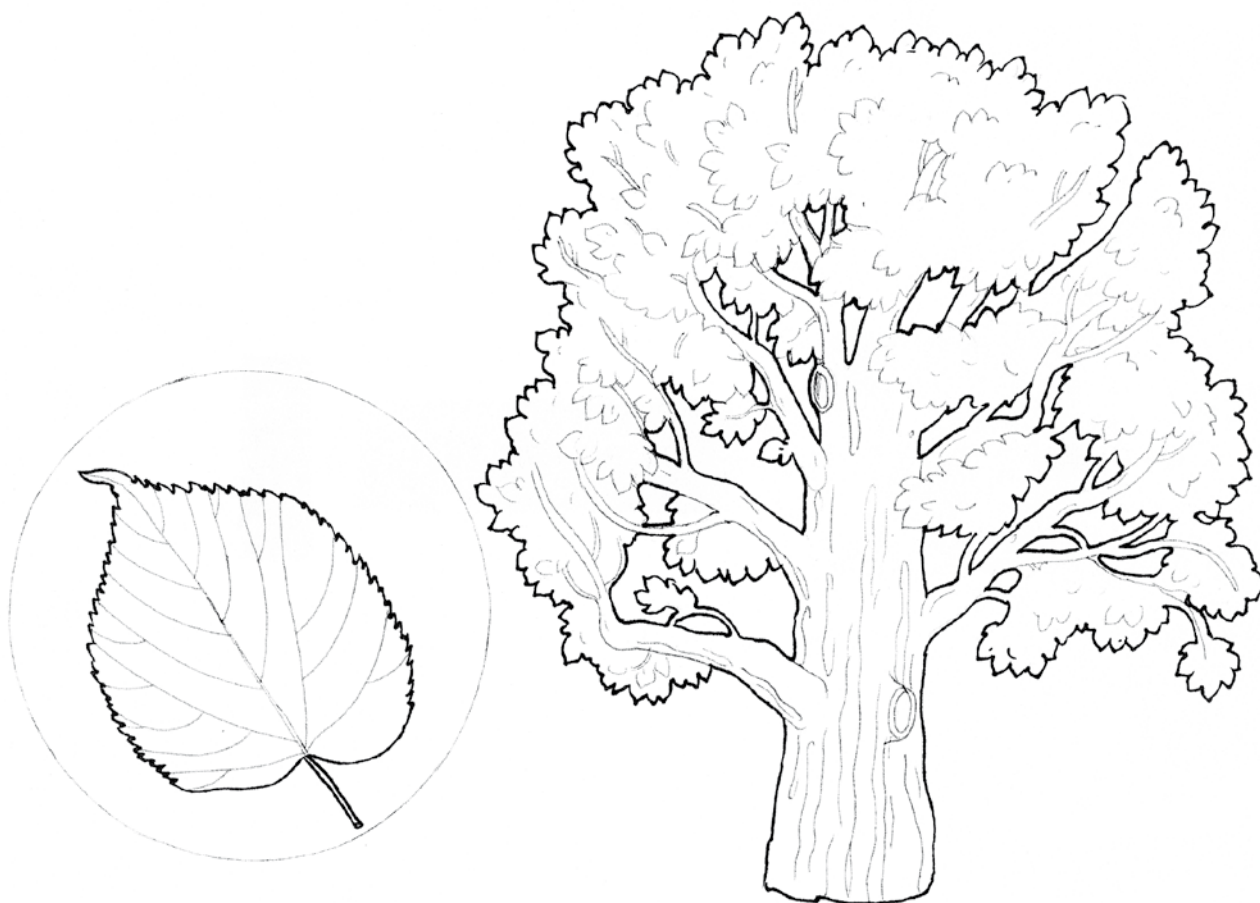
*Jsou tady již od 18. století,
které důležité historické události si tedy mohou pamatovat?*

Velkou francouzskou revoluci ANO NE

Třicetiletou válku..... ANO NE

Husitské války ANO NE

Druhou světovou válku..... ANO NE

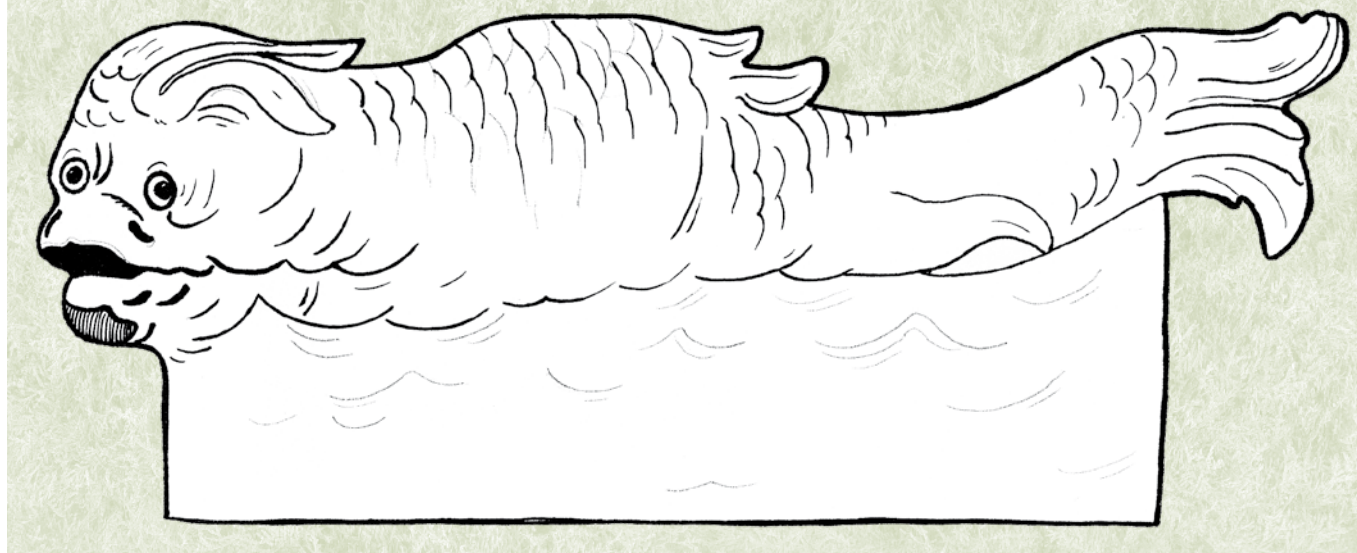

*Mohou si lípy zasazené v českokrumlovské zámecké zahradě pamatovat vládu
Přemysla Otakara II.?*

Napište ke koruně stromu další události, které si lípy pamatují.

Ze starých zápisů se dozvídáme, že původně zdobila střed jezírka dřevěná socha **DELFIŇA**. Jak asi mohla vypadat? V tehdejší době lidé nemohli snadno cestovat na velké vzdálenosti, jezdilo se pouze na koni nebo v kočáře. K moři se ze střední Evropy dostal jen málokdo a většina lidí nemohla opravdového delfína spatřit. Malované nebo vymodelované představy se tedy dost lišily od skutečnosti.

Takhle namalovali v 18. století delfína jako kulisu do zámeckého divadla.

A teď můžete delfína nakreslit také vy.

Při zpáteční cestě zahradou se pokuste najít další delfíny.

Kde všude jsou? Kolik jste jich napočítali?

Mají správnou podobu, nebo na nich najdete chyby?

Myslíte, že jejich autor mohl skutečného delfína vidět?

Pokud malíř nebo sochař nějakého tvora neviděl, jak jej mohl zpodobit?

Naše společná cesta zámeckou zahradou končí. Pokud se vám líbila, můžete příště navštívit v jižních Čechách další zámecké zahrady a parky, kterými vás provedou moji přátelé. Zajedte si na **zámek Kratochvíle** do renesanční zahrady nebo do **krajinářského parku u zámku Červený Dvůr**.

Loučí se s vámi a příjemný návrat domů přejí

kníže Adam František Schwarzenberg
(1680–1732)

kníže Josef Adam Schwarzenberg
(1722–1782)

a zámecký zahradní kocour
Adam.

*Vydal Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích
náměstí Přemysla Otakara II. 34, České Budějovice*

Vedení projektu Kateřina Cichrová

Texty Kateřina Cichrová, Markéta Slabová

Ilustrace Lucie Müllerová

Redakční spolupráce Martin Gaži

Grafická úprava, sazba a zlom Tomáš Halama, vytiskla tiskárna Typodesign, České Budějovice

*Tato publikace vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci programu
Podpora pro památky UNESCO.*

Ediční řada Didactica, svazek č. 2

Vydání první

České Budějovice 2008

ISBN 978-80-85033-09-3